

Dömsödy Andrea

Olvasóvá nevelés 100 évvel ezelőtt és ma

1. Gondolatok a középiskolai könyvtárak állományáról

**Megyesi Ferenc: Az ifjúsági
könyvtárak (Magyar Középiskola,
1910. 16-19. p.)**

Kétségtelen, hogy az ifjúsági könyvtárnak a középiskolában igen fontos szerep jut. Mert tankönyvei után innen szedi a tanuló szellemi táplálkozásának java anyagát. Minél kisebb városban van az intézet, annál nagyobb ifjúsági könyvtárának jelentősége. Kétségtelen tény az is, hogy az ifjúsági könyvtár szervezésének és kezelésének ügye iskolaügyünknek egyik mostoha elbánásban részesülő gyermeke. Ha nem így volna, nem látnók minduntalan a tanáregyesületek munkaprogramjában. A kérdést három oldalról kell megvilágítani. Első az ifjúsági könyvtár szervezésének nehéz és fontos kérdése. Második a kezelés, melyhez harmadikként az olvastatás jár.

**Dömsödy Andrea
2008**

Mint a bal oldali hasámban olvasható több mint száz éve tudjuk, hogy az iskolai könyvtáraknak a középiskolákban is fontos szerepük van a könyvtárhasználóvá és az olvasóvá nevelésben. Minél kisebb településen élnek annál kevesebb színvonalas szabadidős, kulturális tevékenységre van lehetőségük. Ellenben a tévé szinte mindenkinek és az internet is egyre többeknek elérhető. Ennek ellenére tanáregyesületeink konferenciáin, szakmai napjain, pedagógiai folyóiratokban ritkán szerepel a téma.

Ez alkalommal az első két kérdéshez akarok néhány tisztán gyakorlati megjegyzést fűzni, mely most – midőn tanáregyesületünk az ifjúsági irodalom ügyét is kezébe vette – talán nem lesz minden alkalomszerűség híján.

Ifjúsági könyvtárat szervezni, a meglévőt szaporítani, az új beszerzéseket irányítani tudvalevőleg igen nehéz feladat. A gyermeki lélek ismeretén kívül óriási olvasottságot is megkíván. A könyvtárosnak pontosan tudnia kell, hogy a középiskolai tanuló értelmi fejlettségének különböző fokain mit olvashat haszonnal és élvezettel. Az ifjúsági irodalom óriási terjedelménél fogva nem elegendő a saját olvasottsága. Nem elegendő különösen akkor, ha az ifjúsági könyvtárosság igen sokszor a tanári testület legifjabb, tehát természetesen legkevésbé tapasztalt tagjának jut.

Nagyon jó szolgálatot tesz ilyenkor egy-egy megbízható ifjúsági könyvtárjegyzék. Ilyen nálunk a Szemák-féle¹, melyet szerzője nagy körültekintéssel, lelkiismeretességgel és szaktudással állított össze. Mindamellettt ma többé nem elegendő. A benne felsorolt és ajánlott művek tömege oly nagy, hogy kiválogatása megint nehéz.

Mindenekelőtt meg kellene állapítani az olvasmányok kánonját, vagyis össze kellene állítani azon irodalmi művek jegyzékét, melyeket egy középiskolát végzett fiatal embernek ismernie kell. Ezt a kánont a tanulók értelmi fejlettségi fokának figyelembevételével kellene elkészíteni osztályáról-osztályra. Az így felsorolt könyvek a tanulók létszá-

Most megpróbáljuk száz évvel ezelőtti írások alapján elgondolkodtatni az olvasót könyvtáraink haladásáról.

Az iskolai könyvtári gyűjteménykezelés mai is körültekintő munkát igényel. A széles könyvkínálat ismeretén túl ismerni kell a pedagógia szakirodalmát, a népszerű ifjúsági és kortárs szerzők munkáit. A tantervek változó világában mindig követni kell az egyes tantárgyak követelményeit, forrásigényeit, a kötelező olvasmányok változását, és ajánlólisták segítségével folyamatosan egyeztetni kell a beszerzésről a munkaközösségekkel. Következétesen és határozottan kell képviselni, hogy a könyvtár nem tanönyvraktár.

Ma kifejezetten iskolai könyvtáraknak szóló könyvjegyzék nincsen forgalomban. A Könyvtárellátó által összeállított *Új Könyvek* állománygyarapítási tájékoztató viszont külön jelöli a középiskolák számára ajánlott műveket, de ez ma sem elég.

A szépirodalmi művek beszerzése több szempontból is nagy körültekintést igényel. Nemzeti alaptantervünk nem tartalmaz kötelezően olvasandó szerzőket, és az érettségi követelmények is csak szerzőket és nem konkrét műveket határoznak meg. Másrészt egyre kevésbé szilárdak a ha-

mának megfelelő példányokban való megszerzése volna az ifjúsági könyvtár alapja. Ide sorakozik a magyar irodalmi tanításhoz szükséges u.n. „kötelező olvasmányok” csoportja, föltétlenül annyi példányban, hogy az osztály minden tanulója egyszerre kivehesse, és nemcsak otthon olvashassa, hanem az iskolában tanítás közben is használhassa.

Azon műveknél, melyeknek ismeretét szükségesnek tartjuk, de nem vonjuk be őket a tanítás körébe (pl. Robinson, Don Quijote stb.) elegendő annyi példányt beszerezni, mint az osztály létszámának $\frac{1}{4}$ része. Ezek a könyvek külön csoportot alkotnak és az V. osztálytól kezdve mint kézikönyvtár az osztályban lévő szekrényben találnak helyet. Kezelő az illető osztályban a magyar nyelv tanára, ki a szekrényt tartalmával együtt az év elején az ifjúsági könyvtárostól leltár szerint átveszi és az év végén átadja.

Második része az ifjúsági könyvtárnak külön helyiségben van elhelyezve és két része (alsó és felső osztályok könyvtára) oszlik, melyeknek mindegyike három csoportot foglal magában: 1. lelki vagy erkölcsi olvasmányok, 2. Az ismeretterjesztő és 3. A szépirodalmi vagy szórakoztató olvasmányok csoportját.

Az alsó osztályok könyvtárát még kevésbé népes intézetekben is osztályokra osztva a tantermekben kellene elhelyezni és az osztályfőnök kezelésére bízni. Ez egyrészt nagy munkamegtakarítást jelent az ifjúsági könyvtárosra, másrészt megkönnyíti az olvastatást. Az osztályfőnök érintkezik legközvetlenebbül növen-

tárai az irodalmi kánonba tartozó művek halmazának. Harmadrészt a piacon jelen vannak olyan könyvek is, melyeknek nemcsak fizikai minősége gyenge, de szövegük sem eredeti. Ezek ellenére nem a célzott könyvlistát gondoljuk megoldásnak.

Nehéz az iskolai könyvtári szépirodalmi állományának jól megfelelni az irodalomtanításnak és az olvasóvá nevelésnek. Különösen gond a megfelelő példányszám biztosítása, mert a kötelező olvasmányok egy része egy iskolán belül néhány évente változhat. Továbbá a fiatalok körében népszerű művek is gyakran változnak. Így bizonyos művekből felesleg, másból hiány képződhet.²

A II. vh. után megtörtént a tanári és az ifjúsági könyvtárak egységes iskolai könyvtárrá váló összevonása. Így a tanulók szabadon válogathatnak a könyvtár teljes állományában. Csupán a nagy példányszámú kötelezőket és tankönyveket szokás zárt raktárban elhelyezni.

Középiskolákban osztálykönyvtárként elsősorban szaktantermi letéteket szokás működtetni, melyek kézikönyvekkel, példatárakkal segítik a tanítást-tanulást. A szépirodalmi választék attól nagyobb kell, hogy legyen, mint amit egy osztályban el lehet he-

dékeivel, ő ismeri őket legjobban s így elsősorban hivatott olvasmányaik vezetésére és ellenőrzésére.

Ebben az esetben az ifjúsági könyvtár helyiségében csak a felső osztályok azon könyvei találnak helyet, melyek a kézikönyvtárba nem tartoznak.

Ezen rész fölszerelése még nehezebb feladat és még fokozottabb éberséget kíván. Az útbaigazító könyvtárjegyzék itt a legszükségesebb. A Szemák-féle jegyzékre itt megint áll az, amit az előbb mondtam, hogy már nagyon bő és a belőle való kiválogatás nehéz. Milyen könyvekre is van itt szükség? Néhány a tanulók életkorához és fejlettségéhez mért lelkiolvasmányra. Hiszen nem győzzük tanítványainknak eléggé ajánlani, hogy naponként legalább néhány percet szenteljenek egy-egy ájtatos, jámbor könyv olvasására. (Pl. Krisztus követése, Tiszta élet, Szentek élete.) Ha az olvasmányt ajánljuk, gondoskodjunk elegendő könyvről is. Nem kell sokféle olvasmány, de a legjavából legyen elegendő példány. Ne állítsuk a tanulókat soha a választás nehézségei elé, hiszen nincsen kalauza, melyre a válogatásában támaszkodhatnék. Kiegészítheti ezt a csoportot a vallásos tárgyú művészi alkotásokat bemutató vagy tárgyáló néhány könyv.

A második csoport az ismeretterjesztő művek csoportja. Nagyon szükséges, hogy minden tanuló megtalálhassa a tehetségének, egyéni hajlamainak megfelelő komoly szellemi táplálékot. E csoportot gazdagon fel kell szerelni olyan népszerű-

lyezni, másrészt biztosítani kell minden tanulónak a hozzáférést.

Így a tantermekben inkább folyamatosan frissített könyvajánlókat célszerű elhelyezni, melyek kedvet hoznak a könyvtárba való betéréshez, a könyvtár honlapján való böngészéshez, az olvasmányokkal kapcsolatos blogoláshoz.

A nem kötelező olvasmányként jelen lévő irodalmi munkák kiválogatása nehéz. Ebben részben adnak iránymutatást az érettségi követelmények, melyek szerzőket adnak meg, akiknek életművét, portréját vagy látásmódját ismernie kell a középiskolát végzetteknek. Az ő műveikből célszerű legalább néhány példány erejéig minél teljesebb gyűjteményt összeállítani. Ebből a szempontból át kell tekinteni a helyi tantervet is és figyelni a kortárs és ifjúsági művek sikerlistáit. A minél szélesebb választék kialakításába a tanulók maguk is bevonhatók, akár egyszerű javaslatgyűjtő dobozzal, akár konkrét ajánlólistával, melyen szavazni lehet a beszerzési keret bizonyos részének elköltésére.

Az ismeretterjesztő és tudományos igényű munkák kiválogatásában a tantervek még kevesebb támpontot nyújtanak. Ezen a területen kiemelkedő fontosságú egy minden tudományterületre kiterjedő,

en megírott ismeretterjesztő – nem „tudományos” – munkákkal, melyeket az illető tárgy speciálisan érdeklődő tanuló haszonnal olvashat. Helyet kell itt találni mindazon ismeretkörbe vágó ilyfajta műnek, mely a középiskolai tanulmányokkal a legcsekélyebb összefüggésben van, mert mindig lesz tanuló, ki egyik-másik stúdiummal behatóbban szeret foglalkozni. Ha az egyéni hajlandóság ilyenén módon támogatást nyer, megkönnyebbül a tanuló legnehezebb főladata: a pályaválasztás. Természetes, hogy ezen csoportot fől-szerelésében kerülni kell a túlzást s a szoros értelemben vett tudományos művek főlhalmozása teljesen céltévesztett dolog lenne. Pedig hány intézet ifjúsági könyvtárában vannak a Monumenta s egy nagy tudományos vállalatok hatalmas, de az ifjúságra nézve értéktelen sorozatai.

S most megint fölmerül a nehéz kérdés: melyek tehát a beszerzendő munkák? Egy gondosan és rendszeresen összeállított könyvtárjegyzék adná meg erre a legjobb feleletet. E jegyzéket a tanulók korának és az ismeretszakaszoknak megfelelően kellene összeállítani.

A harmadik csoport a szórakoztató olvasmányok csoportja. Ez java-részen szépirodalmi művekből és lapokból áll. Itt kell helyet találnia mindazon szépirodalmi műveknek, melyeket a tanítás folyamán említhetünk. Ez áll különben az ismeretterjesztő csoportra is. Hadd legyen meg a tanulónak az alkalmá, hogy a fönfentemlített művekkel – ha ideje és tehetsége megengedi – megismerkedjék. Itt van helye a szó szoros értelmében vett ifjúsági irodalomnak

friss kiadványokkal is felszerelt kézikönyvtár. Ezek azok, melyek a gyors tájékoztatást, a könyvtári szakórákat és az érdeklődés felkeltését is a legjobban segíthetik. Fontos, hogy az egyes tudományok legkülönbözőbb aspektusaiba adhassunk bepillantást, hogy érzékelhető legyen a tudományok sokfélesége, mélysége, hogy többféle tudományfelfogás megismerhető legyen. Ilyen állománnyal segíthetjük a komplexebb tudománykép kialakulását, az érdeklődés felkeltését egyes szakmák és más könyvtárak állománya felé. Így célszerű időről időre összehasonlítani a tudományágak arányát az állományban, a helyi tantervben és az igényekben.

Célszerű a kínálatot figyelni, arról a munkaközösségeket tájékoztatni, javaslataikat begyűjteni. Időnként át kell tekinteni az egyes tudományok arányát, és korát gyűjteményünkben, és célzottan is segítséget kérni tőlük.

Bár az iskolai könyvtárak elsődleges funkciója az iskolai munka, a tanulás segítése, nevelő, olvasóvá nevelő feladatot sem felejtethetjük el. Míg a szórakozás és a tananyagot jóval meghaladó érdeklődés kielégítésére a közkönyvtárak hivatottak, az érdeklődés felkeltésében és a közkönyvtárakba irányításban kulcsszerepe van az iskolai könyvtárnak is. A művek kiválasztásában

is. Ez a csoport lesz a legváltozatosabb, de itt is fontosabbnak tartom azt, hogy az elismerten kiváló és az ifjúságnak megfelelő művekből több, illetve sok példány legyen. Nem a kölcsönkönyvtárak változatosságára kell törekednünk, hanem arra, hogy ifjúsági könyvtárunk minden egyes darabja az iskola nagy munkájának – a jövő számára testben-lélekben ép generációt nevelni – egy-egy munkatársa legyen. Az ifjúsági olvasmányok rendkívül nagy behatásáról a nevelésre nem akarok itt szólni, hanem csak ráutalok, hogy az ifjúsági könyvtárjegyzék nagy fontossága jobban kitűnjék és az, hogy igazán pedagógiai munkának kell lennie. Ilyennek tartom Ludovicussal (Magyar Középiskola I. 647 l.) a Szemák-féle jegyzéket, de hangsúlyozom, hogy két szempontból kiegészítésre szorul. A benne felsorolt és ajánlott művek nagy tömegéből össze kellene állítani a) azon könyvek jegyzékét, melyeket minden ifjúnak feltétlenül el kell olvasnia b) az ajánlott művekből betűszerinti tárgymutatót kellene készíteni a cím mellé tett hármaskülönböztetéssel (sz = a szükséges, a = az ajánlatos, jel nélkül a beszerezhető könyvek.)

Ezen pótlásokkal, melyeket a jegyzék nagy terjedelme is megkíván, minden intézet a vallás- és közoktatásügyi miniszter intézkedése nélkül is céljának megfelelő, hivatása magaslatán álló ifjúsági könyvtárt szervezhet. Csak nem kell félni a selejteztől és nem kell arra törekednünk, hogy sokféle, hanem hogy elegendő példányszámú jó könyvet szerezzünk. Egy tanuló még a legfel-

segíthet a HUNRA (Magyar Olvasástársaság) megbízásából elkészített *Gyermekirodalmi adatbázis*, mely 14 éven felülieknek is ajánl műveket, a *Csodaceruza* c. folyóirat könyvismertetései, és iránymutatást adhatnak egyes jelentős irodalmi díjak és a sikerlisták is. Ezekre a művekre konkrét ajánlásokat tartalmazó jegyzék nehezen állítható össze. Az iskolák sokféle tantervvel, sokféle szociális és társadalmi környezetben, sokféle tanulóval, sokféle anyagi körülmények közt dolgoznak. Az iskolai könyvtárosok munkáját így elsősorban tanulók ismerete, egy teljes könyvkínálatot nyújtó rendszerezett ajánlólista, adatbázis (mely nemcsak a legújabbakat, hanem a még kaphatóakat is megadja) és a fiatalok olvasási szokásait, annak trendjeit bemutató szakirodalom, szakmai kommunikáció segítheti műveltségükön, olvasottságukon túl. Így állítható össze egy színes választék.

A selejtezés fontos eszköze a jó állomány szervezésének. Selejtezésre van szükség, ha az iskola tanterve, kötelező olvasmányai megváltoznak. Ilyen esetekben a nagy példányszám nem indokolt az adott művekből. De egy-egy példány megtartása szükséges lehet a választék biztosítása céljából. Szintén nem indo-

só osztályokban is 25-30 könyvnél (az átlag sokkal alacsonyabb) többet nem olvashat évenként. Minek tehát a sokféle könyv?! Legyen meg az, amire igazán szüksége van a tanulóknak, de legyen külsejében is olyan, hogy a tanuló ízlését, szépérzékét fejlessze: szépen kiállított, esetleg jól illusztrált, tisztán tartott könyv.

kolt, hogy a tudomány jelen állása szerint már elavult művek teljességében kivonjuk az állományból. Ezeknek a korszakoknak is egy-egy meghatározó kézikönyvét érdemes megtartani, mert az a tudománytörténet oktatását és a különféle tudományos gondolkodásmódok bemutatását szolgálja.

Jegyzetek

---

¹ Szemák István (szerk.): Középiskolai ifjúsági könyvtárjegyzék I-III., Bp., Laufer, 1892-1896, 90, 55, 26 p.; Majd ezen cikkre is hivatkozva megjelent: Szemák István (összeáll.): Ifjúsági könyvtárjegyzék, A középiskolák ifjúsági könyvtárai számára, Bp., Révai, 1912., 170 p.

² Ezen a problémán együttműködéssel segíthetünk. Részben a munkaközösséggel, hogy a változtatásokkor kérjék a véleményünket, időben tájékoztassanak. Másrészt célszerű egy kerületben, kistérségben ebből a célból nyilvántartást, kommunikációs felületet, raktárt működtetni.